

0 2 2 5

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVÉGI MELLÉKLETE
2017. FEBRUÁR 25.
SZERKESZTETTE: PETÁN PÉTER
MŰVÉSZETI VEZETŐ: SALÁT ZALÁN PÉTER

Ellenpontok

Walt Whitman: Ó Kapitány, Kapitányom!

*Ó Kapitány, Kapitányom! Rettentő utunkat teljesítettük,
bárkánk minden vést kiállt, győztünk, miénk mit kerestünk.
A kikötő közel, hallom már, mindenki vár s ujjonganak,
Százak várják érkezését e bős, erős hajónak;
De ó lélek, lélek, lélek,
Ó vörösen vérző szívek,
Kapitányom néz rám fekve
Hidegen, halálba esve.*

*Ó Kapitány, én Kapitányom ébredj, halld a hangot!
Ébredj - zászlónk felrepül -, érted szól kürt, harangok,
Tied az ünnep, a szalagkoszorú, érted zsúfolt a part,
Téged hívnak, a Te lángjaidat, a Te hatalmadat;
Most! Kapitányom, apám,
Karjaimban arcod!
Álmok sírnak fekve,
Hidegen, halálba esve.*

*Kapitányom nem válaszol, ajkai sápadt csendbe,
Apám nem érzi, hogy tartom; nincs sóhaja, nincs keserve.
Hajónk horgonyt vet, dalol, befejeztük utunk,
Szörnyű világból hazánkba győztesen jutunk.
Ujjongj, ó part, ó harangok!
De én gyászba lépek,
Hol Kapitányom fekve,
Hidegen, halálba esve.*

Művész Páholy

Kékségek és apró részletek

Kép/Társak címmel mutatkozik be a budapesti Vigadóban a Magyar Művészeti Akadémia Film- és Fotóművészeti Tagozata. Az április 2-ig látható kiállítás koncepciója az, hogy a tagok mindegyike választott maga mellé egy nem akadémikus művésztársat, így módon a két teremben nemcsak a kortárs fotóművészet, illetve fotóalapú művészet egy szelete látható, de körvonalazódnak a jelenlegi fotóirányok és a művésztársaságok is.

A betérőt Ádám Gyula falusi sorozata fogadja, az érzékeny képekre Haris László torockószentgyörgyi várról készült felvétele reflektál. A csíkszeredai Ádám Gyula a csán-

gók fotósaként ismert - itt kiállított képein a templomban ülő öregasszonyok arca vagy a gyümölcsös csendélet a holland festészet aranykorának festőit idézi, ugyanakkor hozza azt is, amit csak fotografiai technikával lehet elérni: a kék fal előtt fotózott idős asszony mögötti fal nagy kéksége úgy üt, ahogy azt festményen soha nem lehetne reprodukálni.

Vele szemben kapott helyet Haris László által kertti önarcképe és Önarckép Dénes Ibolyával című felvétele, utóbbi mintegy „kinyitja a teret” azáltal, hogy egy képen belül több kép kerül egymás mellé, amelyen többször feltűnik maga a fotós is: mintha filmjelene-

tet, és nem statikus fényképet látnánk. Haristól - akinek máig legtöbbet emlegetett műve a balatonboglári kápolna mint kiállítóhely 1973-ban történt bezárása után készült, Törvénytelen avantgarde című mű, a felvételen Molnár V. József látható, szájába tömve pedig a Törvénytelen úton néhány avantgarde című cikk - soha nem volt idegen a kísérletezés. Például 1972-ben és '73-ban egy Eötvös utcai társasház lépcsőházában helyeztek el fényképeket alkotótársaival, Molnár V. Józseffel és Csutoros Sándor szobrásszal, amivel a fotót az akció részévé tették, hiszen a fényképeket körülvevő térrel együtt alakított ki összhang-

zatot a fotóanyag, míg 1975-ben négyszáznyolcvan képből álló szekvenciát készített a Mátyás-hegyi kőfejtőben, de van fotósorozata a X. kerületi Mázsa térről is, amelyet 1975. június 5-én egy ablakból hárompercenként lefényképezett, huszonnégy tekerces filmet elhasználva.

Harist ezúttal Móser Zoltán ellenpontozza, akinek miniatúrái épp azáltal tudnak párbeszédbe kerülni a másik alkotó munkájával, hogy nem a totális látványra, hanem a mikrovilágok mikrovilágaira koncentrálnak nagyon kis mérethetben.

folytatása a III. oldalon

FOTÓ: NAGY BALÁZS

Kékségek és apró részletek

folytatás az I. oldalról

Tetőcseréprészletek, ablakból kilógó függönyszárny, fehér oszlop csipkézete és árnyéka: mind olyan elkapott pillanat, amit meglátni az tud, aki képes a figyelem sajátos formájára, arra, amikor az ezernyi mozaikszilánkból összeálló világot egyszerre érzékeli valaki egészében és legapróbb vizuális összetevőit szerint is.

Barta Zsolt Péter Máté című sorozata 2005 és 2013 közt készült, az óriásira nagyított képek modellje, akinek arca soha nem válik láthatóvá, csak háta, lapockája és mellkasa, ugyanaz. A természetes nagyság többszörösére nagyítva az emberi test részei groteszkek és ijesztők, valamint szépek is – egyszerre. Anno Baricz Katalin is kísérletezett ezzel, akinek óriás aktjai épp a régi Vigadó Galériában voltak láthatók a kilencvenes évek közepén egy csoportos kiállításon.

A 2015-ben tragikusan fiatalon elhunyt Telek Balázs arcképei több szekcióban is helyet kaptak – aki látta az idén tavasszal a Műcsarnokban kiállított portrékból összeállított light-box-falát, soha nem felejtje el a döbbenetes hatású művet. Itt hozott anyaga sem kevésbé elgondolkasztó: Telek jóval túllépte a fotográfia határait, és olyan saját műfajt teremtett, amelynek talán még nincs neve. Mindezt pedig az emberi arcból mint témából, az emberből mint témából, hogy megmutassa, a portré mint olyan koránt sincs és soha nem is lesz „letudva”, hanem hallatlanul izgalmas lehetőségek rejlenek benne.

A kurátor ízlését dicséri, hogy egymás közelében helyezte el Tóth György álomfinom sorozatát, Török László a nyolcvanas években készült, szintén ikonikus Cigányok sorozatának darabjait, és Lakatos Erika a fotón mint médiumon túllépő mágius-realista képeit.

Olyan tér jön így létre, amelyben a Tóth- és a Török-féle éterien szép, költői fotográfiára

színes, harsány, már-már gyermeki reflexió válaszol, a Lakatosnál alkalmazott belerajzolások, színézések olyan mesevilágot teremtenek, amely teljesen más, mint a két férfi fotós szigorúbb, ugyanolyan valószerűtlen világa. A kulcs, amely mindezt összeköti, talán épp a valóságon túli fotográfia kísérlete: Török-nél semmiből semmibe vezető roskadt, bontott ajtóban áll a roma család a mező közepén, másik képén férfi és nő arca egymásba mosódik és egyesül a nő szemének pontjában, Tóth György áttűnései pedig úgy rebbennek el a fotópapíron, akár a haikuk, hogy Lakatos behozza mindebbe a sarokba a márquezi mesét.

Török képeire, aki az „új-érzékeny” fotográfia megteremtőjeként alkotott megkerülhetetlen, még mindig rá lehet csodálkozni. A fotóst, akinek legismertebb képe a Család című, World Press-nyertes felvétel, az 1982-től kezdődő – Szilágyi Sándor fotótörténész szavaival élve – kék korszaka tette ismertté. Az egyéni képalkotó módszerrel készült, a hosszú expozíciókba sokszor bemozdult figurákról készült felvételeknél a fekete-fehér negatívokat sárga szűrőn át színes fotópapírra nagyította, amitől azok jellegzetes kék tónust kaptak. A Cigányok az életmű megkerülhetetlen, ám a többi műhöz stílusában nem köthető sorozata, amelyet Bari Károly költő segítségével készített.

Nemcsak magára a sorozatra, de arra is újra és újra képesek vagyunk rácsodálkozni, hogy mennyire máshogy fotózta a hazai cigányságot Stalter György és Horváth M. Judit és Török László ugyanazokban az években – és hogy milyen jó, hogy mindkét kísérlet máig érvényes, és máig igaz.

A másik terebben nehéz megtalálni a kurátor által a térrendezéssel sugallt utat – jobb híján balra indulunk el, hogy belefussunk Horváth Péter javarészt a nyolcvanas évek-

ben készült képeibe. Az életképek hibátlanul hozzák a magyar underground évtizedének fílingjét – legalábbis nekünk ilyennek tűnt békaperspektívából, gyermekszemmel a Trabant zenekarral, lakótelepépítéssel és holmi paradigmaváltásokkal súlyosbított évtized. Valószínűleg elkapta a lelkét a fényképész, aki a lakótelep előterében öreg fotelban ülő csöves figurát vagy a sablonház ajtajában pózoló szőke nőt, akin a dupla exponálásnak köszönhetően átsütnek a város fényei, úgy ábrázolta, hogy abban ott a kor.

Ezt hozza Benkő Imre is, aki kiállított képein például a korabeli pornósok és az ügétő pillanataiból mutat ezt-azt. Jó kurátori döntésnek tűnik, hogy ezek mellé a munkák mellé kerültek Molnár Zoltán sorozatai. A képek egy része Romániában készült. A mocskos, a Tarkovszkij-féle Zónát idéző betonblokk előtt elkaptak Monte Carlo-cigaretta-reklám és a város közepén zajló disznóvágás mellett a Brazíliában készült hasonló felvételek ismét bizonyossá teszik, hogy a nyomor nem földrész vagy kultúra kérdése. A nyomor az mindközönségesen az, amiről nem illik tudomást venni sem Rió-külsőn, sem Erdélyben, az, amit csak a fotós lát, aki hajlandó arra járni, hogy a pofánkba vágja. Nem árt.

Kicsit arrébb Balla Gergely pilisi mészégetői és Balla András lyukóbányai képei előtt haladunk tovább, majd Bicskei Zoltán és Dormán László következnek. Utóbbtól a Gádorlakók sorozatból kikerült kocka, a Miska bácsi 1971-es, és Kálmán Kata Horthy-korbeltibor-könyvét juttatja eszünkbe. Csak épp: a nyomor mellett ezen az arcon ott a csavargók elnyomott mosolya is.

Feltűnnek Sára Sándor képei, mellettük Koffán Tamás cselló- és fotóművész portréi, amelyekre épp Sára irányította a figyelmet, teljesen jogosan. Érdemes hosszan, hosszan

szemlélni őket. Nagyon érdekes Boros György kísérlete, aki a jelen technikával készíti a századelős nyaralóhelyekről készült képeslapok modorában óriásképeket – izgalmas kísérlet, ahogy kortárs művészet lesz a régi látásmódból a léptékváltás által.

A szekció mellett a közelmúltban elhunyt Normantas Pauliusról forog portréfilm. Az akadémia tagja volt az észt-magyar fotós is, akinek képei, köztük a dalai lámáról készült portré – a fényképész többször is bejárta a buddhista vidékeket – nem véletlenül a sámánok közt fotózó Kunkovác László munkáival került egy blokkba. Utóbbi fotográfus tibeti lámanövendékekről készült képét érdemes tanulmányozni, ha arra a lelkiültre és belső békére vagyunk kíváncsiak, amely a Buddha tanításai szerint őket jellemzi.

Olasz Ferenc angyalaira Mudrák Attila Quodlibetje válaszol, Kőrösi András giccshatáron mozgó műveire Jelenczki István Jel-képei, míg Kósa Ferenc a vihar szeméről készült sorozatára Katkó Tamás színházi fotói válaszolnak.

A kiállítás – amelynek kurátora Uhl Gabriella művészettörténész, de a kiállítás létrehozásában közreműködött Haris László is – izgalmas kísérlet a kortárs fotós szcéná egy részének bemutatására, különös tekintettel arra, hogy a kiállítók között olyan alkotók is akadnak bőven, akik jócskán meghatározták a huszadik század második felének magyar fotóművészetét – gondolunk elsősorban Törökre, Harisra vagy Tóth Györgyre. Nem csak azt lehet megnyugodva leszögezni, hogy amit akkor, a neoavantgarde fénykorában csináltak, máig érvényes.

PÉNTEK ORSOLYA

Művész Páholy rovatumk a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával készült

Mikszáth Kálmán: Magyarország lovagvárai (28.) Székelykőr

Sok várnak csak a neve van már meg, s történetét a rege idomítja tetszése szerint. Most a rege, hajdan a nóta. Egyforma szerepük volt a várak sorában.

Tudniillik az a bizonyos nóta, amely a leg-szomorúbban szól, mert vagyonekkobzást és száműzetést jelentett. A lázadó engedetlen várurak egyre nótazták a fejedelmek s a várak folyton cserélték uraikat. A vár volt a leg-ingóbb vagyon.

Székelykőt, amely Torockó-Szent-György mellett omladozik, egy kevély ormon (alul a völgyben a kis Geszteg-patak csörtet a Maros felé), a monda szerint óriások építették. Az erdélyiek többnyire ezekkel az urakkal építették a váraikat.

Igazabban 1296 körül építtette a várat Thoroczkay Venczel alvajda.

Mindig is a Thoroczkay-családé maradt, ami eléggé feltűnő Erdélyország zajos történelmi multjában.

Békés birtoklásról természetesen szó sincs. Sokszor és sokféle ellenség állott a Thoroczkayak ősi váránál.

Ott járt a tatár is; de igaz, hogy el is ment onnét, mert az aranyosszéki székelyek összedelődöztek, megtámadták a vár környé-

két előzőnlő tatár-csordát, amely már napok óta szorongatta tüzes nyíllövéseivel a várurat, és két székely legény vezérlete alatt az egyszerű földnép elverte onnan a kutyafejűeket.

Hálás volt a várúr a főlshabadításért s behívatta a két fiatal vezért, megköszönte szívességüket, megdicsérte a vitézségüket s végül így szólt:

– Menjete, nézete, szét a váramban, termémben, kincses kamrámban, istállóimban, és azt válasszátok jutalmul, ami a legjobban megtetszik.

Az egyik legény visszajött, miután mindent megnézett.

– Nekem a lányod tetszik a legjobban. A másik legény is visszajött: – Én a lányodat választom. – Melyiket? – kérde a várúr. – Klárit vagy Katalint?

És bekiáltotta a lányait. Klári valahol az udvaron járt, tehát Katalin jött be előbb.

– Ez az! – kiáltotta a két székely legény egyszerre.

A vajda mosolyogva szólt közbe:

– Ne okoskodjatok. Egy lány csak az egyiteké lehet.

Erre a két levante összenézett, mindenik értette, mit akar a másik: hogy itt az egyik ember fölösleges. Szótlatlan kihúzták kardjait és összemérték.

A kardesattogásra és a Katalin sikoltására csakhamar befutott a várúr másik leánya, Klára is. A két székely fiú ámulatlan ejtette ki kezéből a kardot.

„Hisz ez az” – báméskodik mindenik külön.

Ikrek voltak, Klára szakasztott olyan, mint Katalin.

Helyreállt legott a béke, az ifjak kezét fogták, az apa pedig rájuk adta az áldást, de hogy addig is, míg a lakodalom meglesz, egyik se tévessze el, melyik az ő menyasszonya, egy arany és egy ezüst karikát csináltattak az ötvösnél, a karikába bevészték a saját nevüket, s ezt a leányok ujjára húzván, megjegyezte vele ki-ki a maga menyasszonyát.

Nem teszem a kezem tűzbe érte, de meglehet, hogy azóta jött szokásba karikagyűrűvel jegyezni el a menyasszonyt.

1614-ben rossz napok virradtak a torockó-szent-györgyi várra. Dózsa György lázadó parasztjai megrohanták és feldúlták, de csakhamar ismét fölépült.

Kétszázötven év múlva ezután ismét megjelent egy paraszt csorda, a Hóra és Kloska emberei, ugyanazon a helyen, de már elkéstek, mert a vár nem állott.

Tiege császári vezér dúlatta fel a várat a XVIII. század elején, mert ura Thoroczkay István, Rákóczi Ferenc tábornoka volt. Azóta érdekes rom, és senki sem építi fel többé. Kivesztek ám már azok az óriások és tündérek, akik a hajdani várakat építették.

Az 1889-ben írt gyűjtemény 1926-os Révai-kiadása alapján

Képirás (42.)

Ferenc József a magáról elnevezett rend lovagjává nevezte ki a millenniumi ünnepségek után Tiller Samut, aki a török szultántól a perzsa sahit, több más uralkodótól is kapott mellrevalókat

Díszmagyar

Az Ausztriában született, hihetetlenül szorgalmas és munkabíró Tiller Samu az 1860-as évek közepén érkezett Bécsből Pestre. A kétezer forintos tőkével bíró ifjú vállalkozó jó szimattal úgy vélte, a küszöbön álló politikai konszolidáció nyomán felpezsgő üzleti élet számára is remek lehetőségeket tartogat. Ám Tiller csöppet elszámolta magát, mert amikor 1866 végén bejegyezte egyenruha-intézetét, még nem rohanták le a megrendelők. Teltek-múltak a hónapok, s az üzlet csak nem akart beindulni, ám a tulajdonos még annak ellenére is kitarított eredeti elképzelése mellett, hogy alapító vagyona alig ötödére apadt.

Az idő végül őt igazolta. A kiegyezést nyélbe ütötték, majd az 1867. évi XII. törvények elrendelte a honvédség felállítását. Mivel a nemzeti seregeteknek égető szüksége volt az osztráktól eltérő ruhára, önként jött az ötlet, bízzák meg ennek megtervezésével és legyártásával Tiller üzemet. A bolt rövidesen várakozáson felül beindult. Megállapodott a Hadügyminisztériummal, hogy varrodáját ingyen beköltözteti a Károly kaszárnnyába, azaz a mai Főpolgármesteri Hivatal épületébe. Így mindenki jól járt, neki olcsóbb lett az üzem, a sereg pedig hamarabb hozzájutott az igényelt uniformisokhoz, amelyeket a költségek csökkenése miatt olcsóbban tud kínálni a vállalat. A tárca rövid gondolkodás után ráállt az üzletre, s a kontraktus megkötöttetett.

Az első világháború előtt hatalmas jelentőségük volt az egyenruháknek. Ilyenekben pompáztak többek között a Magyar Királyi Távirda, a Vasút, a Posta, a Csendőrség, a Rendőrség és Pénzügyőrség nyugdíj jogosult alkalmazottai, valamint az erdészek és a tűzoltótestületek tagjai. De egyedi köntöst hordtak a nagy létszámú vármegyei díszbandériumok, a hordárak és a hercegi udvarházak dolgozói is. Érthető tehát, hogy bombáüzletnek bizonyult az egyenruhagyártás...

Különösen sokat hozott a konyhára az 1896-os millenniumi ünnepség. A jeles esemény egyik leglátványosabb eleme volt

a nemesi, városi és vármegyei bandériumok felvonulása. Kortárs visszaemlékezések szerint a menetben látható egyenruhák közel felét Tilleréknél rendelték meg. Egy díszmagyar kettő-négyezer forintot, egy csillogó lovasfelszerelés ezeröttszázat, míg egy gazdagon aranyozott gyíkleső (kard) csillogó csattal és kivert övvel két-háromszáz forintot kóstált. Csak összehasonlításképp: ebben az időben egy sima bőr czúgos cipő ára kettő-öt, egy tavaszi pelerin három-hat, egy napi fizetés – a munka nehézségétől függően – nyolcvan fillér és két forint között mozgott.

Tiller cége 1900 körül egy-egy közkatonai egyenruhán durván számolva harminc, míg a tisztin száz-százötven koronát keresett (a forinról 1896-ban álltak át a koronára – a szerk.). Ezek az összegek elenyésző részét tették ki a késztermék árának. Ám mivel a Monarchia népes hadsereget tartott fenn, továbbá igen gyakran cserélgettek-változtatták az uniformist, könnyen belátható, mennyit csörgött a kasszagép.

Tiller Samut a millenniumi ünnepségek után Ferenc József a magáról elnevezett rend lovagjává nevezte ki, de a török szultántól a perzsa sahit több más uralkodótól is kapott mellrevalókat. Mint a San Marino-i Köztársaság (pénzen vett) főkonzulja, bekerült az arisztokrácia közé, s így megjelenhetett az udvari bálokon. A Tiller és társai cég 1900-ra kintette az időközben a sereg által elhagyott laktanyát, így az új, tágas otthon a leendő Erzsébet híd épülő feljáromjánál, a mai buszmegálló melletti kis park helyén lelték meg.

Az építkezés félmillió koronát emésztett fel. A négyemeletes palota pincéjében kapott helyet a szabóság, földszintjén volt a tágas üzlethelyiség, ahonnan széles lépcső vezetett az emeleti próbatermekhez. A másodikon és a harmadikon álltak a rak-tárak, a negyediken pedig az irodák terpeszkedtek. A tetőtérben és a másodikon őrizték azoknak az adatait, akik valaha is megfordultak a cégnél

Az első világháború kitörése előtti esztendőkre hervadni kezdett a vállalkozás. A céget végül az tette tönkre, hogy Tillerék túl nagyvonalúnak bizonyultak. Ha ugyanis valaki bejelentette, hogy halasztást kér a számlák kiegyenlítésére, mert fia, férje vagy apja meghalt a csatamezőn, gyors választ kapott, amelyben a tulajdonos kifejezte őszinte részvétét, s egyben közölte, a számlát kiegyenlítettnek tekinti. A háború, mint tudjuk, több mint négy évig tartott, s több millió áldozatot követelt. A cég 1919-ig húzta, majd csődbe ment. Ma az épületét is hiába keressük: a palota Budapest második világháborús ostromában számos találatot kapott, minek következtében teljesen kiégett és összedőlt...

Tiller a visszaemlékezők szerint roppant rátarti ember volt. A jól megtermett és üzletileg sikeres férfiú peckesen járt az utcákon, s öntudatát az is emelte, hogy állítólag feltűnően hasonlított egy előkelő és híres mánásra, gróf Batthyány Elemérre. Gróf Barcsay Domokosnak régóta begyében volt e szabómester. Egy tavaszi délután, amikor éppen kilépett a kaszinó kapuján, Tiller ott sétált előtte a Kossuth Lajos utcán. Barcsay hirtelen gondolt egy merészet, utána sietett, és kedélyesen hátba vágta. Tiller hápogva fordult meg, Barcsay pedig sajnálkozó arcra kért bocsánatot: „Hát nem azt hittem, hogy gróf Batthyány Elemér...? Ezt a hasonlóságot! Ezer bocsánat...” Tiller mit tehetett mást, lenyelte mérgét. A tréfa olyan remekül sikerült, hogy Barcsay Domokos már egyenesen utazott Tillerre, s ugyanezt még kétszer eljátszotta vele.

Emberünk komolyan mérges lett. Most már ő leste meg, merre megy Barcsay. Tisztes távolból követte, és megvárta, amíg csatlakozik két elegáns, fiatal hölgyhöz. Akkor utána iramodott, utolérte, és irtózatosat durrantott a hátába. Barcsay dühödten fordult hátra. „Elnézést, uram – hajolt meg sajnálkozva a szabó. – Millió bocsánat! Azt hittem, hogy gróf Batthyány Elemér vagyok!” (LMA)